

valorosasele informații pe care ea le conține pot fi valorificate atât la elaborarea unor studii referitoare la întreaga Bucovină, cât și la alcătuirea unor lucrări monografice, cu caracter local.

Prin toate aceste elemente, *Planul Districtului Bucovina în 72 secțiuni* se impune drept cea mai valoroasă hartă a părții de nord-vest a Moldovei, numită după 1775 Bucovina. Ca atare, este neîndoielnic că prezentul demers științific va rămâne una dintre cele mai importante ediții de documente cartografice publicate în spațiul românesc.

Arcadie M. Bodale

Diana Mandache, *Dearest Missy. The Correspondence between Marie, Grand Duchess of Russia, Duchess of Edinburgh and of Saxe-Coburg and Gotha and Her Daughter, Marie, Crown Princess of Romania 1879-1900*, Sweden, Rosvall Royal Books, 2011, 472 p.

Istoric specializat în istoria regalității, Diana Mandache s-a remarcat de-a lungul timpului prin lucrări inedite dedicate familiei regale: “Later Chapters of My Life. The Lost Memory of Queen Marie of Romania” (2004), “Marie of Romania. Images of the Queen” (2007), iar în 2012 cartea “Patrie și destin. Principesa moștenitoare a României”. A studiat în arhivele britanice și nu numai și este expert în patrimoniu regal. Pe 31 mai 2010, Diana Mandache a primit din partea MS Regele Mihai, brevetul și Medalia “Regele Mihai I pentru Loialitate”.

Maria Alexandrovna a fost fiica țarului Alexandru al II-lea și a țarinei Maria Alexandrovna (născută prințesă de Hessa-Darmstadt). S-a născut la 17 octombrie 1853, iar la 23 ianuarie 1874 s-a căsătorit la St. Petersburg cu Prințul Alfred, Duce de Edinburgh, cel de al doilea fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. Au avut împreună cinci copii: Alfred, Maria, Victoria Melita, Alexandra și Beatrice. În august 1883, Maria devenea ducesă de Saxa-Coburg-Gotha, când soțul ei a preluat conducerea ducatului, în urma morții lui Ernst de Saxa-Coburg-Gotha. În Anglia, familia de Edinburgh a locuit la Clarence House în Londra și la Eastweell Park în comitatul Kent.

Cartea reunește corespondențadiîntre Maria Alexandrovna și fiica sa cea mare, Maria sau Missy, căsătorită cu prințul moștenitor al României, Ferdinand. Este vorba despre corespondența din anii 1879-1900, în total 419 scrisori, aflate în Arhivele Naționale ale României și structurată de Diana Mandache în nouă capitole. Tot la Arhivele Naționale se află și corespondența din perioada 1901-1920, anul morții ducesei și va face obiectul unei alte cărți, după cum mărturisește autoarea.

Redactarea scrisorilor a fost pentru Maria Alexandrovna un riguros exercițiu. Scria întotdeauna dimineața, făcându-și un obicei din a i se confesa fiicei sale. Intrând prin căsătorie în familia regală engleză, Maria Alexandrovna a participat la evenimentele Curții și familiei și, datorită personalității sale puternice, a reușit să se facă apreciată de însăși regina Victoria, chiar dacă i s-a opus acesteia în nenumărate rânduri. Astfel de momente au fost cele privind aranjamentele și negocierile pentru căsătoria fiicelor familiei Edinburgh, când opiniile celor două femei puternice s-au ciocnit. Frecvența apariției numelui Reginei Victoria în corespondență – sub diferite forme: “Grandmamma”, “Granny”, “the capricious old lady”, “the Queen”, “Grand Mere”, “la

Reine" (de 119 ori) – dovedește prezența și influența puternică a reginei în viața familiei Edinburgh până la sfârșitul vieții.

Ceea ce regina Victoria a constituit pentru Maria Alexandrovna regele Carol I a reprezentat pentru fiica ei Maria, acesta fiind numit în corespondență "*tyrannical Uncle*" sau "*Under Granny's Pantoffel*". Regele Carol I a jucat un rol central în viața lui Missy la curtea României, pe fondul scandalurilor și conflictelor legate de infidelitățile ei, dar și ale soțului ei, principele Ferdinand.

De asemenea, Alfred, duce de Edinburgh și Saxa-Coburg-Gotha ("*Papa*"), Ferdinand, prințul moștenitor al României ("*Nando*"), prințul Alfred ("*Bruderle*"), Regina Elisabeta a României ("*Aunt*"), Victoria Melita ("*Ducky*"), Alexandra ("*Sandra*"), Beatrice ("*Baby*") și prințul Carol al României ("*Boisy*", "*Bubchen*", "*Bubelchen*") sunt frecvent menționați în paginile acestui volum de corespondență. Alte nume care apar menționate sunt: marele duce de Rusia – Vladimir ("*Uncle Wladimir*"), Sergiu ("*Uncle Serge*"), Paul ("*Uncle Paul*"), împărăteasa Maria Feodorovna ("*Minny*", "*Aunt Minny*") și marea ducesă Elisabeta Feodorovna ("*Ella*").

Activități cotidiene și pasiuni reies din paginile corespondenței. Maria Alexandrovna era pasionată de teatru, dans și jocul de tenis, în timp ce fiica sa era preocupată de citit, jocul de cărți Whist, cai și ciclism. Societatea balurilor și dansurilor este un factor constant în descrierile făcute de mamă și fiică. Vremea și alte evenimente ale naturii sunt prezente în corespondență. De exemplu, Missy descrie prima experiență a unui cutremur petrecut în România, iar cuvântul "vreme" este folosit de 300 de ori, reflectând preocuparea pentru starea vremii în epoca victoriană. Și regele Carol I avea o preocupare pentru vreme, pe care o analiza la minut, realizând un adevărat buletin meteo. Un alt subiect prezent în scrisori este cel al stării de sănătate – boli, vaccinuri, probleme dentare, tratamente, doctori, discuții despre cancerul care a afectat-o pe ducesa de Saxa-Coburg-Gotha.

Pentru Missy, căsătorită într-o țară străină și îndepărtată, mama sa a fost un adevărat sprijin. Deviza Mariei Alexandrovna în viață a fost "răbdare și resemnare" și și-a îndemnat fiica în acest sens. De altfel, destinele lor au fost asemănătoare – prințese exportate prin căsătorie în țări străine, cu mentalități și culturi diferite și atent urmărite de ochii unor regi puternici și intransigenți (regina Victoria și regele Carol I). Puterea caracterului Mariei Alexandrovna este amplu demonstrată în scrisorile către fiica sa, către regele Carol I și Ferdinand, pe fondul restricțiilor care îi erau impuse fiicei sale la curtea României, a discuțiilor privind un eventual divorț al Mariei de Ferdinand și al nenumăratelor divergențe din primii ani de căsătorie a cuplului princiar: "*my daughter has a same character as myself [...] at her age one cannot exist for duty and politics alone and you must allow her natural feelings of love for her own country and former life; allow her to leave Romania with her husband and immerse herself in a European setting once again*" (p. 71). A călătorit mai în toată Europa, de la Moscova și St. Petersburg la București, Cetinje, La Valletta, Atena, Londra, Berlin, Coburg. După moartea soțului ei, ducele Alfred de Saxa-Coburg-Gotha, viața ei s-a schimbat complet.

Capitolul I este intitulat *Călătorii 1879-1892*, dat fiind că acoperă perioada în care Maria Alexandrovna și-a însoțit soțul, pe ducele Alfred, în calitatea lui de amiral al Marinei Regale. În 1886, acesta a devenit comandantul șef al flotilei din Mediterana cu baza în Malta. Pentru Maria Alexandrovna a fost o oportunitate pentru a vizita mai multe orașe europene și de a participa la o serie de evenimente sociale și de familie – și-a vizitat mama, pe împărăteasa Rusiei, soacra, pe regina Victoria, la Windsor și a participat la

nunțile fraților săi, Sergiu și Paul, marii duci ai Rusiei. De asemenea, asistă la Atena la manifestările jubileului de 25 de ani de domnie ai regelui Greciei, George I. La aceste evenimente se adaugă alte activități ale ducesei: participarea la spectacole de operă, balet, teatru, dar și baluri ale înaltei aristocrații din epoca victoriană.

Capitolul II este intitulat sugestiv *Identitate națională și dorul de patrie 1893*. Acest an a fost unul plin pentru ducesa de Edinburgh. Fiica sa Maria s-a căsătorit la Sigmaringen cu prințul Ferdinand de Hohenzollern, moștenitorul tronului României. Tot acum, Alfred de Edinburgh devine duce de Saxa-Coburg-Gotha, succedându-i unchiului său. Se naște prinul copil al cuplului princiar Ferdinand-Maria, prințul Carol. În acest capitol predomină scrisorile Mariei către mama sa cu descrieri din România. La sosirea în România, tânăra prințesă îi scrie mamei sale o telegramă: "Have arrived at last; tremendous reception. Thousands of people; weather fine and cold; rooms very pretty and not so small. Much love, Missy" (p. 73). De aici pornește lungul drum în România al principesei și mai apoi reginei Maria.

Capitolul III se numește *Între Unchiul tiran și Bunica Pantofel* și reunește corespondența din anul 1894, un an al evenimentelor familiale: în aprilie, "Ducky" se căsătorește la Coburg cu Ernst Ludwig de Hessa-Darmstadt, cei doi fiind urmați de un alt cuplu, prințul Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele principelui Ferdinand al României, cu principesa Josephine a Belgiei. Missy naște cel de al doilea copil, principesa Elisabeta, la al cărei botez participă și Maria Alexandrovna. Când țarul Alexandru al III-lea, fratele ducesei, a murit la 1 noiembrie la Livadia, în Crimeea, ea descrie în scrisori sumbrul eveniment. Tronul Rusiei a fost ocupat de fiul lui Alexandru al III-lea, Nicolae, căsătorit cu Alix de Hessa, sora lui Ernst Ludwig.

Ducesa o sfătuiește pe fiica sa încă o dată să se confrunte cu regele Carol I, pentru a obține permisiunea de a participa la evenimentele din societate. Maria Alexandrovna se arată iritată de atitudinea regelui Carol I și vine în apărarea fiicei sale, dat fiind că, după cum spune ea, "*the Romanian constitution will not suffer from your going to balls*" (p. 150).

Corespondența din anul 1895 este reunită sub titlul *Întâlniri* în capitolul IV. Anul este marcat de evenimente fericite în familie, cum ar fi nașterea celui de-al treilea nepot al ducesei, prințesa Elisabeta de Hessa-Darmstadt. Scrisorile principesei Maria către mama sa conțin numeroase detalii despre familia regală română. Ducesa, la rândul ei, se referă la planurile de căsătorie dintre fiica sa Sandra și Ernst de Hohenlohe-Langenburg. Scrisorile conțin interesante busturi ale reginei Victoria, ducelui de Saxa-Coburg-Gotha și a fiicei celei mici, prințesa Beatrice, Ferdinand al României, marele duce Paul al Rusiei, mama lui Ferdinand, Antonia de Hohenzollern-Sigmaringen. Viața socială, mersul la teatru, cititul, dansul, patinajul și ciclismul, precum și starea vremii sunt subiecte ale vieții de zi cu zi în anul 1895.

Evenimente de familie din anul 1896 sunt descrise în capitolul V: nunta Sandrei cu Ernst de Hohenlohe-Langenburg în aprilie și încoronarea țarului în mai. Corespondența conține multe detalii despre pregătirile pentru ceremoniile de la Moscova. De asemenea, în acest an a avut loc la Sinaia vizita marilor duci ai Rusiei, Boris și Andrei, dar și a prințului Alfred. Mamă și fiică au fost ocupate pe tot parcursul anului cu pregătirile în familie la Coburg, Sigmaringen și St. Petersburg.

Capitolul VII, *Almanach de Gotha* (1898) reunește schimbul de scrisori dintre ducesă și fiica sa cu referire la rudele din Rusia, Germania și Marea Britanie. Inevitabila deteriorare a stării de sănătate a celor doi Alfred, ducele de Saxa-Coburg-Gotha și fiul

său, și tratamentele medicale urmate sunt un alt subiect al corespondenței. Cele două femei discută și despre problemele maritale ale surorilor lui Missy. În septembrie are loc o întâlnire a familiei de Hohenzollern-Sigmaringen la Winburg, la care participă și Missy; se află atunci despre căsătoria prințului Christian al Danemarcei cu prințesa Alexandrine de Mecklenburg-Schwerin la Cannes și despre ceremonia inaugurării monumentului dedicat țarului Alexandru al II-lea la Moscova.

Capitolul VIII se axează pe anul 1899 și pe cele două evenimente care au dominat acest an: "Nunta de Argint" a ducelui și ducesei de Saxa-Coburg-Gotha, sărbătorită pe 23 ianuarie la Schloss Friedenstein în Gotha, și moartea prințului Alfred în Tirol, pe 6 februarie. Au urmat problemele legate de succesiunea Coburg-ului. Pe 30 iunie s-a anunțat oficial că prințul Arthur, duce de Connaught, împreună cu fiul său, alt prinț Arthur, au renunțat la pretențiile la "tronul" Coburg-ului în favoarea prințului Charles Edward, Duce de Albany, fiul prințului Leopold.

"Afacerea Miss Winter", așa cum a numit ducesa scandalul generat la Curtea României de guvernanta *Miss Winter*¹, care a "raportat" legătura dintre Missy și ofițerul român Zizi Cantacuzino, a fost un alt eveniment ce a dominat corespondența acestui an. Maria Alexandrovna a avut o atitudine dură și intransigentă, propunând ca fiica sa, însărcinată cu cel de-al treilea copil, să meargă și să nască la Gotha, tocmai pentru a o scoate din situația dificilă în care intrase. Mai mult decât atât, o sfătuia să renunțe la drepturile sale la succesiune în favoarea fiului ei, Carol, o atitudine aspru criticată de prințul Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen și considerată ca fiind prostească.

Ultimul capitol este dedicat anului 1900, *Necazuri*. Missy a născut-o pe principesa Maria la Schloss Friedenstein în Gotha pe 8 ianuarie 1900, iar micuța a fost alintată "Mignon". Principele Ferdinand a sosit la Gotha cu miniștrii săi pentru a emite certificatul de naștere, recunoscându-și astfel copilul. Acest pas domolește impasul generat de declarațiile lui Missy de renunțare la toate drepturile la succesiune în numele fiului ei, prințul Carol, o acțiune susținută puternic înainte de ducesa de Coburg. Revenirea la normalitate a fost condiționată de îndepărtarea guvernantei *Miss Winter*. Principii moștenitori se întorc în România împreună cu noua lor fiică, iar corespondența Mariei cu mama sa este reluată. Ele discută despre vizitele familiei regale a României și a celei de Hohenzollern-Sigmaringen la Abbazia și Weinburg și despre întâlnirea dintre regina Victoria și ducesa de Coburg. Ducele Alfred, soțul Mariei Alexandrovna moare de cancer la 30 iulie 1900, iar conducerea ducatului este asigurată, în calitate de regent, de către ginerele ducesei, Ernest de Hohenlohe-Langenburg, până la împlinirea vârstei de către Charles Edward, noul duce de Saxa-Coburg-Gotha, în iulie 1905. Printre toate problemele, Maria Alexandrovna își găsește timp să îi scrie fiicei sale despre Expoziția Universală de la Paris, pe care a vizitat-o, despre concerte și spectacolele de operă.

Imperială în înfățișare, dar în același timp democratică prin atitudine, Maria Alexandrovna a fost o personalitate în căutarea perfecțiunii. Viața și caracterul său au fost influențate de educația de la Curtea imperială rusă, ca fiică a țarului Alexandru al II-lea, într-un mediu grandios care în mare măsură personifica modul de viață al tatălui, precum și viziunea despre lume. Cartea este un tribut adus Mariei Alexandrovna, mare ducesă a Rusiei, ducesă de Edinburgh și de Saxa-Coburg-Gotha, aceasta fiind un important martor

¹ Miss Winter – guvernanta engleza a copiilor cuplului princiar Ferdinand-Maria, impusă de Regina Elisabeta. Ea l-a îndepărtat pe micul prinț Carol de mama sa.

ocular al unor evenimente memorabile din istoria regalității victoriene din perioada 1879-1900.

Mirela Tîrnă

Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria mișcării filatelice din România*, Colecția Patrimoniul Cultural, Bucharest, Oscar Print, 2011, 660 p.

În 2011, la Editura Oscar Print a apărut lucrarea lui Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*. Pasiune sau disciplină auxiliară a istoriei, filatelia este un domeniu extrem de complex, cu implicații economice, culturale și de propagandă politică, pe care autorul le tratează științific într-un proiect doctoral finalizat prin publicarea acestei lucrări inedite.

Lucrarea are 660 de pagini și este structurată în 11 capitole, însoțite de concluzii, rezumate în limbile engleză, franceză și germană, considerațiile acad. Ionel Haiduc și profesorilor universitari Ioan Bulei și Ion Calafeteanu, glosar de termeni filatelici, bibliografie și indici de nume, anexe. La baza documentării stau numeroase surse de arhivă din Arhivele Naționale ale României, Arhivele CNSAS, Arhiva Muzeului Național de Artă a României, Arhiva Muzeului Național Filatelic, Arhivele Militare. Se adaugă numeroase cataloage, dicționare, enciclopedii, lucrări generale, dar și de specialitate (filatelice). Mai mult decât atât, autorul preia amintiri de la cei implicați în mișcarea filatelică, cum ar fi Titus Orădean, Teodor Melnic, Gilda Roșca, Octavian Iliescu sau istoricul de artă Petre Oprea. Așa cum remarcă Ion Bulei “Numărul filateliștilor nu e mare (proporțional e scăzut față de al țărilor din Apusul și Centrul Europei). Lipsa numărului e compensată adeseori de calitatea celor existenți. Dacă ar fi să considerăm valoarea regelui Carol al II-lea după colecția sa filatelică, suveranul interbelic ar fi un rege mare, nu controversat cum e și un detestat așa cum era în 1940 când el abdică în zgomotul căderii granițelor țării” (p. 604).

În capitolul I, intitulat *Geneza filateliei*, autorul face o incursiune în trecutul mărcilor poștale, ale căror începuturi datează din 1840, când în Anglia reginei Victoria s-a pus în circulație prima marcă poștală din lume. Ea avea valoarea nominală de un penny și era tipărită în culoarea neagră, de unde și numele de *Penny Black*. În România, primele timbre au apărut în 1858 și erau imprimate manual, celebrele “Cap de Bour”. Apariția timbrei a creat și o nouă pasiune, aceea a colecționării mărcilor poștale. Georges Herpin a utilizat în 1864 pentru prima dată termenul de *philatelie*. Treptat, pe măsura înmulțirii mărcilor poștale a apărut și dorința de a le strânge sau colecționa. Apoi, de la colecționarii individuali s-a ajuns la asociații, cluburi, expoziții, muzee, federații, prezentate pe larg de autor.

Capitolul II se referă la *Originea filateliei în România*, iar autorul subliniază că introducerea filateliei în România s-a făcut pe filieră franceză și germană și foarte mult a contat comerțul filatelic și cei care l-au practicat, precum librării Ioniță Pleșea din Craiova, Elias Șaraga din Iași sau M. Alcalay din București (p. 49).

Capitolul III, *Dezvoltarea filateliei în România* este foarte amplu și, ca atare, autorul l-a împărțit pe 8 subcapitole: *Filatelia, o pasiune prin excelență individuală; Înființarea primei asociații filatelice din România; Societățile filatelice până la primul război mondial; Activitatea organizațiilor filatelice în perioada interbelică; Renașterea*